

den politiske liberalisme i dens rawlsianske version indebærer et tvangsmotiv (coercion), som grundlæggende ikke er foreneligt med liberalismen. Bogen argumenterer således ikke mod liberalisme, men snarere en bedre form for liberalisme. Hermed lægger den sig til en vis grad i forlængelse af den position, som Stout har formuleret i *Democracy and Tradition*. Dermed kan Nigel Biggar også i bogens afsluttende kapitel tale om en polyglot liberalisme der giver mere plads for samtalen (conversation) end den oversættelse af det religiøse standpunkt, som Rawls liberalisme indebærer. Samtalemødelen åbner i langt højere grad for inklusionen af substantielle religiøse standpunkter end oversættelsesmodellen. I forlængelse heraf lægger bogen vægt på måden samtalen foregår på, snarere end selve indholdet. Luke Brethertons fremhævelse af gæstfriheden (hospitality) som et dydsmotiv der præger samtalen og giver plads til den fremmede bliver dermed også et væsentligt bidrag i bogen.

Bogen udgør et vigtigt og yderst tiltrængt bidrag til en dansk debat, hvor den rawlsianske tilgang til spørgsmålet om forholdet mellem religion og politik på flere områder kan siges at have fået alt for dominerende en position i såvel samfundsdebatten generelt, som indenfor den teologiske diskurs. Ikke mindst for sidstnævnte har vi meget brug for seriøse og vægtige indlæg der kan byde ind med et korrektiv til en for udbredt akkomodation til grundtanken i det liberale demokrati, som den er udfoldet hos Rawls. Vi har brug for bidrag der giver et substantielt grundlag for at kunne tale teologisk i samfundsdebatten og foretage en teologisk vurdering af og stillingstagen til aktuelle etiske problemstillinger. Hertil yder denne bog et væsentligt bidrag.

Ulrik B. Nissen

Bo Kristian Holm og Peter Widmann (red.):

Word – Gift – Being. Justification – Economy – Ontology. Religion in Philosophy and Theology 37. Tübingen: Mohr Siebeck 2009. IX + 215 s. € 49.

Studier i “gavens teologi” er efterhånden udbredte, især i eksegetisk og systematisk sammenhæng såvel nationalt som internationalt. Inspireret af en række kulturanthropologiske analyser af, hvad en gave er og ikke er, i kombination med overvejelsen over, hvad selve ordet “gave” betyder i teologiske tekster, er der fremkommet en række teologiske analyser af “gaven” som er tankevækkende og inspirerende. Bogen *Word – Gift – Being. Justification – Economy – Ontology*, som er en udgivelse af en række systematisk-teologiske foredrag afholdt på et seminar i Århus i 2006, vidner netop om denne intensive forskning og dens implikationer, her med særligt fokus på Luther og protestantisk teologi.

Bogen indledes med et indførende og perspektiverende forord, hvor man kan danne sig et indtryk af dens indhold, og den afsluttes med et sammenfattende referat af de diskussioner, der blev ført på seminaret. Den er også forsynet med en udførlig bibliografi og to indeks, så man kan orientere sig om

både emner og citerede personer, og den er således særdeles anvendelig både for den, der blot vil orientere sig, og den, der vil trænge dybere ned i emnet.

I bogens 7 artikler fremholdes vanskelighederne ved stoffet. Udgangspunktet er spørgsmålet om, hvad det betyder, når Luther siger, at Kristus er Guds gave til mennesket. Kulturanthropologiske analyser (som rummer mange nuancer ud over det her gengivne) peger grundlæggende på, at en gave, som ikke modtages, ikke findes. Gaver skaber altid et gensidigt forhold mellem giver og modtager, uanset at gaven netop hævder at være *gave*, fordi den gives vederlagsfrit, altså uden krav om gengældelse. Overført på den teologiske sammenhæng er spørgsmålet da, om gaven – og her mere specifikt Kristus, der skænkes mennesket i troen – kan siges at skabe en reciprocitet, et gensidighedsforhold mellem giver og modtager, Gud og menneske? Det er et spørgsmål, det er tæt knyttet sammen med overvejelser over *ord* og *væren*, som det også er angivet i bogens titel. Hvordan skal man nemlig helt præcist forstå, hvad det vil sige, når Luther taler om, at det gamle menneske ved retfærdiggørelsen bliver tilintetgjort og det nye menneske opstår som en ny skabning, *nova creatura*? Og hvad betyder det i sammenhæng hermed, at Kristus, Guds ord og på én gang Gud og menneske, ifølge Luther qua ånden er til stede i dette nye menneske ved troen? Kan man tale om tilblivelsen af et gensidighedsforhold mellem Gud og menneske, når nu Luther så kraftigt pointerer Guds aktivitet og menneskets passivitet i forbindelse med retfærdiggørelsen? Og hvordan harmonerer dette fokus på passivitet og retfærdighedens udefrakommende “fremmedhed” med Luthers sociale udsagn om, at den kristne i kraft af troen skal være Kristus for sin næste? Disse og mange andre spørgsmål rejses og diskuteres i bogens artikler. Omdrejningspunktet for artiklerne er Luthers tænkning (Ingolf U. Dalferth er nok den, der holder sig allertættest til Luthers egne tekster) perspektiveret i vidt forskellige retninger: fx sociologisk i relation til Mauss, Marion, Derrida og Bourdieu (således især i Risto Saarinen og Niels Henrik Gregersens artikler), sprogfilosofisk (Oswald Bayer trækker linjer til Johan Georg Hamann), skabelsteologisk (således hos Oswald Bayer og Peter Widmann, hvoraf sidstnævnte bringer K.E. Løgstrup på banen), dialektisk teologisk (både Peter Widmann og Christine Svinth-Væрге Pöder tager udgangspunkt i Barth) og endelig i relation til den engelske teologiske strømning Radical Orthodoxy (som er behandlet hos Bo Kristian Holm). Artiklerne præsenterer ikke emnet ensidigt og konsensuspræget, men flertydigt og divergerende. Konfronteret med disse tydelige forskelle og visse steder ligefremme uenigheder inspireres og ansøres man derfor i høj grad til videre diskussion af og forskning i både emnet og materialet, som er af afgørende betydning såvel internt for Lutherforskningen, som for en mere generel systematisk teologisk refleksion over moderne luthersk teologi.

Anna Vind